

Beeld van de Humanist

Gerard Walschap

Humanistisch Verbond

J. de Leede.

Beeld van de Humanist

Gerard Walschap

Humanistisch Verbond

Schaderw coll B447 ex 1

De in dit boekje afgedrukte rede van Gerard Walschap werd in zijn geheel uitgesproken in Maart 1947 ter gelegenheid van het jaarlijkse congres van het Humanistisch Verbond, terwijl een uittreksel van de rede werd uitgezonden door de VARA op 13 Juli 1947.

Een vlaams romanschrijver is juist zo ijdel als gij allemaal. Toen men hem vroeg hier over het humanisme te spreken, was zijn bekoring groot, standaardwerken te consulteren, een van die pontificale redevoeringen op te stellen die, veel meer dan het humanisme, vooral de scherpzinnigheid en geleerdheid van de gevierde rede-naar in het licht zetten en U, na voorlezing daarvan achter te laten, diep onder de indruk van wat een doodgewoon verteller van lichtelijk ongewone menselijke wederwaardigheden, kan presteren op het gebied van abstracte theorie indien hij maar wil.

Maar in navolging van Bernard Shaw, die op hoge leeftijd schreef rond zijn veertigste jaar rakelings te zijn ontsnapt aan het gevaar een beroemd romanschrijver te worden, kan ik nu nederig vertellen dat ik deze kans misschien een beetje heb gemist, maar dan toch ten minste, op het nippertje, door een aanval van gezond verstand, ontsnapt ben aan het gevaar op mijn leeftijd een groot denker of essayist te worden en om dit gevaar van eerstaf nogmaals voorgoed te bezweren, zal ik maar dadelijk in eenvoud uitkomen voor het grondig verschil tussen enerzijds grote denkers en essayisten en anderzijds romanschrijvers en aanverwante kunstenaars, namelijk dat de eersten abstract en, naar zij beweren, zelfs zonder woorden denken, terwijl de tweeden het doen in beelden en in elk geval op hun manier. Speciaal de romanschrijvers vertonen de hebbelijkheid hun inzichten te belichamen in mensen en bewezen te zien door gebeurtenissen, te leren dus van het leven zelf en daar de methode hun bevalt, stellen zij de getrokken lessen niet op in een wetboek, maar herscheppen dat leven en laten de lezer er op zijn beurt uit besluiten wat hem belieft.

Ik vraag U dus te dulden dat ik werk volgens mijn gewoon systeem, het begrip humanisme laat gestalte nemen zoals een romanpersonage en ik vraag U niet hardop te lachen als ik daarvoor moet beginnen gelijk die dames die verklaren bij muziek van Johan Sebastiaan Bach geometrische figuren te zien dooreenschuiven op een groene lichtende grond, of bij de negende van Beethoven een kardinaalsrood moiré onder een witte schemerlamp

eerbiedwaardiger dan alle stenen tafelen. Millioenen dakloos maken, verslaven, uithongeren, verbannen, doen sneuvelen, vermoorden, om millioenen anderen een geluk te brengen, waarvan de meerwaarde niet eens is bewezen, de mens als waardeloos mishandelen en vernietigen om de levensstandaard van de mensheid te verbeteren, de cultus van de mensheid uitvieren tot de vermorzeling toe van de mens, dat komt ons voor als het onvergefelijk vergrijp.

Wanneer God niet bestaat is alles geoorloofd, schreef Dostoevski zeer ten onrechte, want hij vergat dat juist in de mening dat God bestaat de mens zich in de geschiedenis altijd alles gepermitteerd heeft en dat, sedert de tienduizenden zoenoffers van maagden en jongelingen door de Azteken aan hun goden gebracht, tot aan de laatste godsdienstoorlog en de laatste brandstapel, op grond van geen enkele overtuiging meer geoorloofd was dan op die van het bestaan van God. Neen, niet wanneer God niet bestaat maar wel wanneer de mens niet meer bestaat, d.w.z. niet meer heilig is, is alles geoorloofd. En daarom, goed of slecht in zijn doel of bedoeling en zelfs in zijn middelen, is datgene wat wij trachten te vergeten en te herstellen, slecht door zijn inhumane disproportie.

Wanneer de franse dokter, die voor de oorlog gans de dieren beschermende wereld tegen zich in het harnas joeg, met een gloeiend strijkijzer de rug van een oude hond verschroeide tot op de wervels, om voor de wetenschap vast te stellen in hoeveel tijd deze wonde uit zichzelf kon genezen of de dood toebrengen, konden wij onze afschuw desnoods bedwingen met te denken aan de leniging van menselijke pijn die door deze wreedheid kon mogelijk worden, maar bij de operatie waaraan het europese volk werd onderworpen, weigert men wát ook in overweging te nemen.

Al waren de Joden tegen hun zin naar het beloofde Chanaan en niet naar de gaskamers gevoerd, de vrijwillige arbeiders tegen hun zin naar de geallieerden in plaats van naar de vijand gedeporteerd, de uitgehongerden tegen hun zin op een regiem gezet dat hen zonder maakte in plaats van zwak, ziek en dood, de verplaatsten overgebracht naar waar het beter was, de

legers die Europa overrompelden opgerukt in een rechtvaardige oorlog die een betere orde zou hebben gebracht, dan ware dit alles nog misdadig geweest.

Ik weet dat ik spreek voor een humanistisch en niet voor een humanitair verbond, maar humanitarisme wordt voorondersteld door humanisme en is er een gevolg van en welk doel een humanistisch verbond zichzelf ook moge stellen, het kan dit niet bereiken zolang de geest voortleeft die mogelijk heeft gemaakt wat wij hebben beleefd. De biosfeer, dat is het schijfje lucht om de aarde waarin de mens kan leven, is zeer dun. Op de hoogste bergen zinkt hij ademloos in elkaar, in het water verstikt hij, aan de polen bevriest hij en op de evenaar ligt hij lam en hijgend op de grond. Op de geprivilegieerde continenten waar hij leven en werken kan, is zijn biosfeer materieel en geestelijk weer even beperkt. Armoede, verdriet, ziekte, verlangen, heimwee, eenzaamheid, liefdeloosheid, ballingschap, ja doodgewone uithuizigheid en alle vormen van onvrijheid maken hem het leven tot een last, kunnen het hem totaal ondragelijk maken en beroven hem in elk geval van zijn geluk.

Geluk, daar is het vergeten woord. Elke dag kranten, boeken, schoollessen, universiteitscursussen, vergaderingen van bonden, partijen, volksvertegenwoordigers, ministers, delegaties, elke dag plannen en actie. Niets is goed, alles moet anders en beter worden. Boven alles mag tot geen enkele prijs niets blijven zoals het is, niemand rustig stil zitten. Het lawaai, de beweging en de verandering kunnen niet groots en intens genoeg zijn. En nooit meer een woord daarover dat de mogelijkheden van de mens geen megalomanische gewelddadigheden verdragen, dat voor zijn aanwezigheid op deze aarde tot nog toe geen andere reden en bestemming gevonden werd dan dat hij er gelukkig zou zijn, nooit een andere moraal dan: wees gelukkig en maak gelukkig zonder uzelf en of een ander te benadelen, lekenmoralen waaraan de diverse godsdiensten slechts hebben kunnen toevoegen: doe dit om Gods wil, hetgeen een formule is die aan haar wezen niets verandert.

Welnu dit geluk, bestaansreden van het dier met de blozende wangen, zoals Nietzsche ons noemt, het dier dat zich in de jongste tijd nader kenmerkt door een

gezellin met rode lippen, is helemaal niet de welvaart van standen, naties en grotere groepen, waarvoor systemen worden gepredikt en het is nog veel minder de sterkte van groepen door suprematiën over kleinere en bondgenootschappen, die zogezegd grote problemen die onze samenleving en onszelf spannen en splitsen als-of daarvan alles afhing. Het is er radicaal vreemd aan en waarschijnlijk is op dit ogenblik hun enig verband dat het een het ander uitschakelt. Het is doodeenvoudig het geluk van U en mij en van de man en de vrouw naast U, het is de zeer burgerlijke relatieve welstand, waarin wij onbedreigd en veilig met een paar duurbaren in een behoorlijk gedekt en sluitend huis wonen, het is het innerlijk behagen, waarin het gemoed zich schoon, warm, harmonisch en onbaatzuchtig ontplooit, zich gevend in liefde, vriendschap en philanthropie, waarin de geest zich opent voor de wereld en haar vraagstukken en raadsels, waarin de volledige mens naar zijn maat en klimaat gedijt en uitbloeit.

Nu leren ons schone betogen dat de moeilijkheden bij de jacht der Neanderthaler scherpzinnigheid hebben ingeprent voor de verbetering van zijn wapens, dat de cultuur haar weg heeft gevonden zoals Klein Duimke met zijn keikens langs de verbrande hutten en de lijken die het spoor hebben getekend van volksverhuizingen en kruistochten, dat honger, ambitie en hebzucht de bloeiende cultuurrijken hebben geschapen met een zwaard vol bloed en onrecht, dat de grote geesteswerken zijn ontstaan uit het lijden en de geestelijke onrust der genieën. Maar al deze relatieve waarheden kunnen niets afdoen aan het feit van ondervinding en gezond verstand dat de cultuur juist niet het werk is van kletteraars en vuurvreters, maar van mensen scheppend in bescheiden en relatieve rust en vrijheid. Rembrandt, Spinoza, Vondel en Rubens moesten lijden en strijden om zo te schrijven en te schilderen, maar gelooft van mij maar dat zij het niet zouden gedaan hebben onder luchtbombardementen, in schuilkelders en concentratiekampen. Kan na de storm de wereld nog niet blijven zoals ze is, moeten Democratie en Communisme, Democratie en Kapitalisme zich nog met elkander meten, moeten binnenlandse partijen zich hersmelten, staten hun structuur hervormen, vóór dat alles moeten wij terug-

keren tot een humane levensstandaard die het vertoeven op aarde min of meer aantrekkelijk maakt door het vrij en onbedreigd individu een normaal privaat geluk mogelijk te maken. Er bestaan geen ziekten, zeggen de artsen, maar zieke mensen elk met een aparte kwaal die een aparte behandeling vergt. Zo bestaat er ook geen geluk, maar in de worsteling der mensheid om het voor allen tegelijk te vinden zijn te weinig gelukkige individuen overgeschoten die begrijpen dat er geen algemene formule bestaat en dat ieder het zijn moet op zijn manier. Hiermee heeft het dorre schema van de ledepop zijn streepjes en cirkels reeds afgevaagd, het is levend geworden. Het beeld van de mens als maat heeft zijn mogelijkheden uitgestippeld. Wij zien een individu van vlees en bloed, met niet al te veel overschatting voor massabeweging, maar des te personalistischer, des te dieper bewust van zijn drang naar vrijheid en geluk, zijn recht op een gewoon veilig bestaan.

Men ziet met de ogen toe hoe volksverbondenen, wereldhervormende megalomanen neerkijken op deze triviale individualist uit de oude tijd. Men hóórt hun critiek: Hij heeft geen uniform aan. Hij schreeuwt niet met uitpuilende ogen. Men kan hem tegenspreken zonder dat hij een matrak trekt, integendeel hij luistert aandachtig. Hij moet een schone jonge vrouw hebben, een of twee lieve en verstandige kinderen, een goede positie, een huisje of een flat, lekker eten, een huiskamer met bloemen, schemerlampen en radio en als hij 's avonds maar kan sigaren roken, zijn gazet, weekblad en tijdschrift lezen, terwijl zijn vrouw Courths Mahler verslindt, dan kunnen Stalin en Truman, de arbeiderspartij en de kapitalisten naar de maan lopen. Wél mag het jongske van de werkloze van hiernaast met een keteltje komen halen wat hij aan tafel niet opgekregen heeft, maar dan moet het voor deze verachtelijke bourgeois goed zijn en dat zou volgens een vlaams romanschrijver humanisme zijn.

Al is het niet gevaarlijk meer met de heroïsche levenshoudingen te polemiseren, we doen het niet. Het zou anders prettig zijn hun te vragen of de wereld zoveel verbeterd is met in uniform op straat te lopen en of het zo schadelijk zou zijn dat iedereen zonder uitzondering

in een gezellige huiskamer sigaren zou kunnen roken en zich de weelde permitteren iedereen gerust te laten. Zouden sociaal verantwoordelijkheidsgevoel en het volbrengen van de sociale plicht wel zo onvermogenbaar zijn met huiselijke deugden en genoegens, waarin bijvoorbeeld toch ook Jozef Stalin uitblinkt, terwijl Hitler misschien een beetje zekerder aan de hand van zijn intuïtie is verloren gelopen doordat hij er niet in uitblonk en er niet de wijze matiging van onderging.

De schijn zelfs moet echter vermeden worden humanisme in verband te brengen met temperamentloze huisbakkenheid, maar ik kan toch niet nalaten de oude humanist Montaigne te citeren waar hij in zijn livre III chap. 13 zegt: „Les plus belles vies sont à mon gré celles qui se rangent au modèle commun et humain, avec ordre, mais sans miracles ni extravagances”.

Laten we hem liever nader observeren, de mens die in houdbare humane verhoudingen leeft, niet gefolterd door zorg om zijn nooddrift, niet bang voor meesters en versterkt door de zogezegd kleine genoegens van tafel en bed, rust en verpozing. Is hij dan werkelijk zo beperkt? Schiller heeft terecht opgemerkt dat de traditionele vooroordelen zo onverklaarbaar taai voortleven doordat de grote massa, te zeer in beslag genomen door de strijd om het leven, aan haar herders moet overlaten haar gereed voor te schotelen wat zij denken moet.

Waarlijk vrij richt de mens het leven in naar zijn zin en begint waar de allereerste denker is begonnen, met een verklaring van het heelal en van zijn eigen bestemming, want geen denken is ouder dan dat.

Is hij zo misselijk klein als hij de cosmos in ogenschouw neemt en zich zelfstandig opricht tegenover de stelsels die getracht hebben hem te verklaren. Zij zijn eeuwenoud, berusten op het gezag van kloeke geesten en eerbiedwaardig stoere belijders. Zij zijn vergroeid met zijn volk en doorgedrongen in wetten en gebruiken die een atavistisch bezinksel in hem achterlaten. Zij zijn verwikkeld met respecten en gevoelscomplexen letterlijk ingezogen met de moedermelk en er in gehouden met kastijdingen en pensums, edele voorbeelden, beroepen op het goed hart en strenge verwittigingen dat hij van af het

ogenblik waarop hij anders zal denken, onmiddellijk zal beginnen te stelen, moorden, branden en schofferen.

Wie en wat is hij die zich verstout zichzelf te zijn? Niets dan een zoon des mensen. Klein is zijn bezit, over weinig heeft hij te bevelen, voor een korte tijd vertoeft hij hier en voor het grootste gedeelte van deze tijd heeft hij als kind te leren en te gehoorzamen, als grijsaard zich te verlaten op een stok en een behulpzame schouder. Maar in de korte spanne van zijn volwassenheid, slechts een bliksem in de tijd, wordt hij zich bewust van zijn mondigheid, zijn vrijheid, zijn taak zich te verantwoorden. Geen kroon of staf, geen mijter enkel of driedubbel, geen heilige boeken of traditie kunnen hem ontdoen van dat recht, hem ontheffen van de plicht zelf te denken en te weten wat hij doet en waarom. Nederig gemaakt door de kennis van zijn maten en middelen, bescheiden tevreden met de conditie van het realiseerbaar geluk, wordt hij koninklijk mens als hij zijn wereldbeeld bouwt, zijn gedragslijn trekt naar zijn maat en met zijn middelen. De bourgeois wordt souverain, zijn koninkrijk is in hemzelf en de kalme majesteit van Emerson is in hem waar die schrijft: „Het oude is voor slaven. Uit het eeuwig zwijgen zijn we geboren, nu willen we leven, voor ons leven, niet de lijkwade van het verleden achter ons aan slepend, maar als verkondigers en scheppers van onze tijd. En noch Griekenland, noch Rome, noch de drie eenheden van Aristoteles, noch de heilige drie koningen van Keulen, noch de Sorbonne, noch de Edinburgh Review hebben bij ons iets te vertellen. Nu wij er eenmaal zijn willen wij onze eigen opvatting hebben en onze eigen maatstaf”. Deze souverain heeft zijn grondwet en het eerste artikel omvat al de andere: *Homo homini res sacra*. Het beeld van deze koninklijke mens voor wie de medemens zonder onderscheid tegelijk broeder en gelijkberechtigd souverain is, kan voltooid worden met al zijn attributen, scepter, kroon en troon, maar het wordt nu tijd dat ik de romanschrijversmanie van het denken in beelden laat varen en speur naar de gedachtengang van de humanist, die juist niet werkt met benaderende beelden, maar met secure en nauwkeurige logica.

Vermits er niet niets is, vermits er iets is, hijzelf en de cosmos, meent hij het bestaan van een oorzaak te moeten

aanvaarden. Had datgene wat is een begin, wat was dan vóór dit begin en begon het nooit, dan kan hij dit wel uitspreken, maar niet zich werkelijk indenken.

Is het heelal eindig, bolrond zoals Einstein zegt, wat is dan rond dit heelal en is het oneindig dan is dat wederom wel een goed nederlands woord, maar wat het inhoudt kan hij zich niet voorstellen in gedachten.

Is er een eerste oorzaak, waaruit komt zij voort? Uit zichzelf? Hoe kan iets uit zichzelf zijn en indien het kan, waarom kan de cosmos het dan niet? Omdat hij eindig is? Wie zegt dat en op welke grond?

Dat zijn de drie limieten van tijd, ruimte en oorzaak, door Kant geconstateerd, door niemand overschreden. De geest dwaalt er rond tot hij ingezien heeft dat hij niet verder komt. Dan keert hij terug. Hij tracht van uit het irreeel vertrekpunt iets reëls te bereiken.

Hij vraagt zich af of de oorzaak, die er zijn moet omdat er iets is, een intelligentie kan zijn, een personaliteit, waarvan men bovendien nog affirmeert dat zij zich aan de mens zou interesseren.

De geleerden zeggen hem dat de aarde tegenover de andere hemellichamen niet eens een druppel is tegenover al de zeeën. Daaruit besluit hij dat het heelal niet kan geschapen zijn om wille van de aarde. Zij zeggen hem dat de tijd van bewoonbaarheid der aarde nog geen seconde is tegenover de duur van het heelal, dat de bewoonbaarheid van andere werelden niet onmogelijk, maar meer dan onwaarschijnlijk en hun bewoondheid door op mensen gelijkende wezens zo goed als uitgesloten is. Daaruit besluit hij dat het geen persoonlijke Intelligentie kan zijn geweest die het heelal geschapen heeft. Zij zou dat dan moeten gedaan hebben om zich gedurende milliarden jaren te verlustigen in het sprookjesachtig maar eentonig schouwspel van uiteenspattende en afkoelende sterren en dit is onaannemelijk vanwege een wezen dat aan zichzelf niets kan toevoegen.

Nu zou deze intelligentie, die in haar scheppingen niet te vinden is, in het bewustzijn dat hare werken alles behalve duidelijk zijn, zich op een aanvullende wijze kunnen geopenbaard hebben. De West-Europese cultuur waarin de humanist leeft, is gebaseerd op de overtuiging

dat zij dit gedaan heeft door het inspireren van boeken en het mensworden van een goddelijk persoon.

Dit zenden van een geschreven boodschap, die eeuwen later deels gewijzigd en deels bekrachtigd werd door een persoonlijk bezoek, wijst ontegensprekelijk op de bedoeling elke twijfel uit te schakelen en het is even evident dat de mededeling bestemd was voor gans de mensheid. Het is ook zeker dat het plan voor een oneindige en bovendien almachtige Intelligentie geen enkele moeilijkheid opleverde. Indien er dus iets aan mislukte moet het Intellect als auteur en bezoeker worden uitgesloten. Welnu niets in de wereldgeschiedenis is zo grondig mislukt als dat.

Een grondig onderzoek naar deze feiten, ingesteld met de bedoeling, niet ze te verwerpen, maar te aanvaarden indien het er enigszins door kan, onderzoek waarvan al de elementen hier op geen stukken na kunnen worden tot hun recht gebracht, verplicht de humanist tot zijn leedwezen tot de meest strikte reserve tegenover deze eerbiedwaardige cultuurtraditie.

De openbaring was bestemd voor gans de mensheid en zij heeft er slechts een zeer gering procent van bereikt indien men denkt aan de ontelbare millioenen voor wie ze te laat gekomen is. Voor dezen werd een noodoplossing bedacht welke ieder rechtschapen mens genoegen doet. Zeer bedenkelijk is echter dat de uitverkorenen, Oosterlingen en West-Europeeërs, wien ze rechtstreeks heeft kunnen bereiken, er alles behalve globaal door werden overtuigd. Zelfs de specialisten die ze wetenschappelijk bestuderen, kunnen ze verwerpen te goeder trouw. Niet eens gedurende duizend jaar, die lang niet de verlichtste in de geschiedenis van Europa waren, werd er vrij algemeen geloof aan gehecht. Niettegenstaande de intensiefste propaganda ooit gedurende twintig eeuwen gevoerd, wordt zij thans van dag tot dag zo verworpen op grote schaal dat het einde in het zicht is. Dat alleen reeds komt den humanist voor als een mislukking welke een oneindige Intelligentie niet kan hebben willen oplossen.

Kan het nu zijn dat deze Intelligentie op dit stuk van hem juist de onderwerping van zijn intelligentie vraagt? Indien dit waar was zou dit juist het sterkste bewijs

zijn dat de eis niet van een Intelligentie komt. Hem zou dan zijn verstand gegeven zijn om het niet te gebruiken waar hij het het meest nodig heeft. Trouwens het probleem wordt niet gesteld. Hij gelooft zijn moeder, zijn vrienden, professor Fleming, waarom zou hij God niet geloven? Hij gelooft onvoorwaardelijk wat God zegt, maar hij meent de bewijzen te zien dat God niets gezegd heeft en hij vindt het onwaardig zijn verstand te onderwerpen aan mensen die met grote klem, zonder enig plausibel bewijs en met alle bewijzen tegen zich toch maar blijven volhouden dat hij heeft gesproken. Daarbij komt nog een andere moeilijkheid. Er zijn verschillende godsdiensten die elk hun openbaring hebben. Indien hij zijn verstand gebruikt verwerpt hij ze allemaal en indien hij het onderwerpt kan hij niet meer beoordelen welke openbaring de beste is.

Het Opperwezen kan bestaan en gesproken hebben zonder dat de mens ooit met hem in nader contact komt, want het kan hem sterfelijk hebben geschapen zoals de andere dieren en de planten. Dat de mens niet volledig sterft wordt beweerd op drie gronden, ontleend aan de natuurlijke rede en gebaseerd op de vermeende onstoffelijkheid van een deel van ons wezen, op de vermeende noodzakelijkheid van een volstrekt rechtvaardige vergelding die op aarde alles te wensen overlaat en op de oeroude en algemene convictie der mensheid van haar individueel voortleven na de dood. Voor de humanist, die nochtans levendig belang stelt in de moderne studie van de parapsychologische verschijnselen en hieromtrent evenmin als elders enig vooroordeel koestert, is het evident dat de onstoffelijkheid een postulaat is, de vergelding een vrome wens en de convictie van onze voorvaderen een even zwak argument als hun twijfel, die zich bij de schrandersten ook van in de oudste tijden heeft gemanifesteerd.

Kunnen nu mirakelen achteraf een leer waar maken? Vele overwegingen stemmen de humanist meer dan sceptisch tegenover verbazende gebeurtenissen. Afdoend is alleen reeds deze dat zij zich voordoen ten profijte van leerstellingen die elkaar het alleenrecht betwisten. De geïnteresseerden verklaren dit zo dat zij voor de enig ware leer een bevestiging van de waarheid beteke-

nen en voor de andere slechts een erkenning van de goede trouw, maar vermits de feiten in beide gevallen precies dezelfde zijn berust dit op een louter willekeurige verklaring van de goddelijke bedoeling.

Ten slotte vraagt de humanist zich af wat nu zijn gedrag moet bepalen want hem wordt vlak in het gezicht gezegd dat zonder God geen moraal mogelijk is. Indien ik Nederlands versta betekent dit dat hij die geen God kent ook geen moraal heeft en dus een zedeloos mens is en indien ik enig moreel gevoel heb is dit de gemeenste belediging die men iemand kan toevoegen en die door een fatsoenlijk mens nooit uitgesproken wordt. En het kan niets anders dan dat betekenen, want als een mens zonder God en zonder moraal toch een zedelijk mens kan zijn, zou dit juist bewijzen dat God en moraal overbodig zijn. Men moet dus aannemen dat hij die zulke belediging uitspreekt niet goed weet wat hij zegt, hetgeen overeenkomt met het feit dat hij verschillende andere dingen ook niet weet. Bijvoorbeeld al dat de zedeloosheid in de streken die voor hun kennis van God bekend staan voor die van de goddeloze gewesten in absoluut niets moet onderdoen en dat de goddeloosheid zich in de laatste vijftig jaar geweldig heeft uitgebreid zonder dat iemand aan de zeden iets anders heeft kunnen waarnemen dan een lichte verbetering die toegeschreven wordt aan de stijging van het algemeen ontwikkelingspeil dat de goddeloosheid bevordert. Voor de rest heeft de humanist de indruk dat het goede doen om het goede als moraal niet zo heel veel minder waard is dan het goede doen uit vrees voor straf en hoop op beloning.

Na dit alles komt de humanist de menselijke conditie voor als volgt: zijn oorsprong is de aarde, zijn plaats de aarde, zijn toekomst de aarde. Bijstand of inmenging van elders heeft hij noch te verwachten noch te vrezen. Hij is zijn eigen meester, de smeder van zijn eigen lot. Zijn paradijs ligt niet in het verleden en niet in de toekomst. Licht het elders, dan kan hij er niet naar toe. Licht het hier?

Nietzsche vertelt ergens de oude legende van koning Midas die in het woud lang zocht naar de bosgod Silenus, hem op de lange duur vond en hem vroeg wat voor de mensen het allerbeste was. Silenus zweeg lange tijd, maar ten slotte barstte hij in een schaterlach uit:

„Ellendig eendagsgeslacht, kinderen van toeval en verdriet”, lachte hij, „wat dwingt ge mij te zeggen wat gij beter niet zoudt horen. Het allerbeste voor u is onbereikbaar voor u, het is niet geboren te zijn, niet te bestaan, niet te zijn. En het tweede beste voor u is: dra te sterven”. Deze zeer subjectieve opvatting van Silenus wordt niet gedeeld door andere goden, er zijn er die het leven beschouwen als een genadelijke gunst. De humanist mengt zich in deze discussie niet, hij meent dat voor de mens die zijn verstand gebruikt het leven doodeenvoudig een feit is. Dit feit leent zich zeker tot optimistische zowel als pessimistische appreciaties, maar wat vast staat is dat de mens zijn taak is ingeschapen. Het is naar zijn mensenmaat en met zijn mensenmiddelen van geest en gemoed en vaardigheid de drang te volgen naar zelfverbetering en zelfverwezenlijking die gans de natuur beheerst. Hij ondervindt dat in dit natuurlijk streven het subliemste en heldhaftigste zo harmonisch passen als het alledaagse, dat het zijn volledige beloning vindt in zichzelf en dat beloften en bedreigingen voor later misschien hinderlijk en in elk geval overbodig zijn. Zijn geest verfijnen, zijn gemoed veredelen, zijn medemens ter wille zijn in eerbied voor zijn souvereiniteit en in hartelijke broederschap, zijn bescheiden deeltje bijdragen tot het gemeenschappelijk streven naar een betere wereld, dat alles is voor hem geen hardhandig op te leggen dwangarbeid, het is zijn genoegen, zijn geluk. U die het Humanistisch Verbond hebt opgericht en U die er lid van geworden zijt om voor een wereld die er van afgeweken is, maar niet anders kan dan er toe terugkeren, te getuigen voor deze idealen, U dank ik voor de gelegenheid die gij mij hebt gegeven, ze voor U uit te spreken. Veel ontbreekt aan mijn beeld van de humanist. Wijt het aan de rijkdom en veelzijdigheid van zijn wezen, aan het weinige dat ik er van begrepen heb en het geringe deel daarvan dat ik heb kunnen onder woorden brengen.

GERARD WALSCHAP.